

Recenzie a anotácie

P r o c h á z k a, R., Král' otec. Od Kováča po Kisku alebo načo nám je prezident?
Bratislava : N Press, 2019, 191 s.

Približne po roku od vydania *Rozhádzanej republiky*¹ prišla na knižný trh ďalšia monografia od Radoslava Procházku, ktorá nesie názov *Král' otec*. Podobne ako predchodkyňa, aj táto kniha odborovo zapadá do priestoru medzi ústavné právo a politické vedy, čomu zodpovedá aj jej základná štruktúra. Procházka si vo svojej novej knihe kladie ústrednú otázku *Načo nám je prezident?*, pričom v prvej časti knihy odpovedá ústavnoprávnym rozborom kompetencií prezidentského úradu, kým v časti druhej kriticky komentuje pôsobenie osôb, ktoré tento úrad zastávali od vzniku samostatnej republiky až doteraz. Pozrime sa na hlavné kontúry Procházkovej odpovede trochu detailnejšie.

Prezidentská funkcia je koncipovaná na základe dvoch vzájomne protirečivých prvkov. Prvý, monarchický, spočíva v skutočnosti, že prezident reprezentuje štát ako jeho hlava, ako najvyšší monokratický orgán, ktorý zabezpečuje riadny chod ostatných ústavných orgánov. Druhý je princíp ústavnosti, ktorý podriaďuje moc prezidenta vláde ústavy. V úvodnej kapitole si Procházka všíma, že napriek prudkej dynamike ústavnoprávného vývoja na našom území každá naša ústava zakotvovala úrad prezidenta ako vrchol inštitucionálnej pyramídy štátu. Táto nominálna kontinuita je čiastočne sprevádzaná aj kontinuitou reálnou, konkrétne v oblasti zahraničných vzťahov, kde sa prezident vždy chápal ako najvyšší predstaviteľ štátu. Smerom dovnútra postavenie prezidenta variovalo v závislosti od jeho vzťahov k vláde a parlamentu, čo je téma ďalších dvoch kapitol.

V druhej, rozsahom najväčšej kapitole Procházka rozoberá vzťah prezidenta k vláde. Kým vláda disponuje parlamentnou väčšinou,

¹ Procházka, R. *Rozhádzaná republika: 25 rokov slovenského ústavného neporiadku*. Bratislava : N Press, 2018, 173 s.

ide skôr o vzťah kooperácie. Keď však vláda vzniká alebo zaniká, postavenie prezidenta sa posilňuje, čo generuje aj väčšie inštitucionálne napätie. Pri popise menovacích právomocí prezidenta vo vzťahu k vláde autor rozlišuje medzi viacerými scenármi a štádiami, pričom dospieva okrem iného aj k takému záveru, že v situácii, keď vláda nevzniká bezprostredne po voľbách, môže prezident poveriť zostavením vlády niekoho, kto bude mať jeho osobnú dôveru, hoci (pravdepodobne) nebude mať dôveru parlamentu. Ide o „*supra-premiérsku cestu*“, v ktorej rámci sa „*z hlavy štátu stáva zároveň faktická hlava výkonnej moci*“.² Ďalším priestorom, v ktorom by mohla hlava štátu uplatňovať svoju vlastnú politickú agendu, je oblasť zahraničných vzťahov. Sebavedomejší prezident by mohol trvať napríklad na tom, aby na samitoch EÚ zastupoval krajinu on, a nie predseda vlády, ako to bolo doteraz.³

Vzťah prezidenta a parlamentu je v porovnaní s tým predošlým menej intenzívny. Tomu zodpovedá aj popisnejší ráz tretej kapitoly, v ktorej sa čitateľ dočíta o suspenzívnom vete prezidenta, o jeho právomoci napadnúť ústavnosť zákonov na ústavnom súde či o jeho práve prednášať v parlamente správy o stave republiky. Vzájomné kreačné právomoci, t. j. právo prezidenta rozpustiť parlament a právo parlamentu podať obžalobu na prezidenta či vyhlásiť ľudové hlasovanie o jeho odvolaní, sú krajnými prostriedkami na riešenie hlbokých politických kríz. To najkontroverzejšie na vzťahu medzi prezidentom a parlamentom – otázka vzájomnej spolupráce pri kreácii ústavného súdu a generálneho prokurátora – je predmetom

² Procházka, R. *Král' otec. Od Kováča po Kisku alebo načo nám je prezident?* Bratislava : N Press, 2019, s. 27.

³ *Ibidem*, s. 42.

nasledujúcej kapitoly pokrývajúcej vzťah medzi prezidentom a justičnými orgánmi.

Monarchický pôvod prezidentského úradu je najviditeľnejší práve pri právomoci prezidenta udeľovať milosť či amnestiu. V dôsledku špecifických politických pomerov však tento majestát stratil lesk a viacfázové rozhodovanie o amnestii môže miestami pripomínať skôr frašku: „*Namiesto jednej fázy teda máme štyri: prezident sa rozhodne, potom sa predseda vlády rozhodne, či to podpíše, ak to podpíše, parlament to môže zrušiť, ale potom to zase parlamentu môže zrušiť Ústavný súd.*“⁴ Najväčšia moc prezidenta vo vzťahu k justíciou spočíva v jeho menovacích právomociach, ktorých uplatnenie viedlo za ostatné roky k intenzívnym ústavno-právnym sporom. Aj napriek tomu, že pri kreácii justičnej moci musí prezident rešpektovať určité hranice, jeho menovacie právomoci podľa Procházku dokazujú, že hlavu štátu nemáme len na „*kladenie vencov a prijímanie štátnych návštev*“, ale aj na to, aby „*dost’ podstatne*“ ovplyvňovala presadzovanie spravodlivosti v štáte.⁵

Túto argumentačnú líniu podporuje aj piata kapitola venovaná prezidentským právomociam v oblasti bezpečnosti štátu. Prezident je podľa ústavy „*hlavným veliteľom ozbrojených síl*“, ale čo to presne znamená? Procházka túto vcelku prehliadanú otázku rozmieňa na drobné: Aká je personálna pôsobnosť veliacej právomoci prezidenta? Podliehajú rozkazy prezidenta kontrasignácii? Ako možno kontrasignovať ústny rozkaz? Líšia sa odpovede v závislosti od toho, či sa nachádzame v čase mieru alebo v čase vojny? A čo samotné vypovedanie vojny: môže prezident dospieť k inému záveru o splnení ústavných podmienok na vypovedanie vojny, než k akému dospel parlament? V polčase rozpadu všeobecného konsenzu o zahraničnopolitickej orientácii krajiny majú tieto otázky viac ako len akademický ráz, a preto by sme na ne mali poznať odpovede ešte predtým, ako to budeme reálne potrebovať.

⁴ Ibidem, s. 62.

⁵ Ibidem, s. 76.

Posledná kapitola prvej časti knihy je koncipovaná ako vzťah prezidenta k ľudu. Autor ju začína rozborom ústavných a zákonných podmienok prezidentských volieb, ku ktorým pripája všeobecnú úvahu o vplyve priamej voľby na silu prezidentského mandátu. Priama voľba nevedla k posilneniu prezidenta bezprostredne, skôr len zvýraznila jeho neformálnu autoritu a zmenila atmosféru jeho politického pôsobenia. Pri analýze jednotlivých spôsobov zániku prezidentského mandátu Procházka kritizuje málovravnosť ústavnej regulácie. Chýba nám napríklad úprava kľúčových aspektov zániku funkcie z dôvodu, že ju prezident po dobu šiestich mesiacov nedokáže vykonávať. Tu akoby ústavodarca naivne predpokladal, že „*na krajinu medzi Dunajom a Tatrami vždy svieti slnko*“ a že všetky ústavné medzery sa akosi samy od seba vyplnia podobrotky.⁶ Kapitulu a s ňou aj prvú časť knihy uzatvára stručný komentár prezidentských právomocí vo vzťahu k referendu.

V druhej časti knihy Procházka hodnotí pôsobenie doterajších prezidentov. Nejde tu o škatuľkovanie na dobrých a zlých, ani o rozdávanie vysvedčenia za jednotlivé prezidentské výkony, autor sa skôr snaží vykresliť prezidentský úrad vo svetle slovenských politických reálií a očakávaní, ktoré na tento úrad kladú občania.⁷ Kapitoly sedem až desať sú koncipované chronologicky – Kováč, Schuster, Gašparovič a Kiska –, pričom každá z nich obsahuje okolnosti ujatia sa funkcie, vzťah prezidenta k vláde a parlamentu, stručnú štatistiku jeho štátnomocenských výkonov a jeho politický odkaz. Michal Kováč „*bol defenzívny prezident, ktorému sa za cenu obrovského osobného nepohodlia a ujmy podarilo republiku ubrániť pred jej totálnou balkanizáciou,*“⁸ a to predovšetkým prostredníctvom jeho podaní, ktorými napádal zákony vládnej väčšiny na Ústavnom súde SR. Naopak, Rudolf Schuster „*bol ofenzívny prezident, ktorého osobný naturel občas zatienil nesporné úspechy na poli diplomacie,*“⁹ predo-

⁶ Ibidem, s. 112.

⁷ Ibidem, s. 115.

⁸ Ibidem, s. 118.

⁹ Ibidem, s. 130.

všetkým tie súvisiace s aspiráciou krajiny stať sa členom NATO a EÚ. Na domacom poli sa Schuster sústredil najmä na vetovanie zákonov či kritické hodnotenie vlády, pričom zo všetkých prezidentov menoval najviac ústavných sudcov. Nasleduje Ivan Gašparovič, „*komótny prezident, ktorý si kontakt s pospolitým ľudom užíval zjavne viac ako technické, politické a mediálne povinnosti spojené s výkonom najvyššej štátnej funkcie*“.¹⁰ Ako jediný prezident slúžil dve funkčné obdobia za sebou, čo mu umožnilo menovať až tri vlády. Gašparovič pritom nijako neskrýval svoje sympatie k ľavicovému politickému spektru, zatiaľ čo so stredopravými stranami išiel do otvorenej konfrontácie, z ktorej napokon vzišiel aj známy spor o menovanie generálneho prokurátora. Napriek tomu, že Gašparovič ku koncu svojho prezidentovania stratil veľkú časť popularity, bol stabilnou súčasťou všeobecného spoločenského konsenzu o zahraničnopolitickom orientovaní krajiny.¹¹ Štvoricu uzatvára odchádzajúci prezident Andrej Kiska, ktorého výsledok pôsobenia je tak trochu paradoxný. Totiž z hľadiska priameho dosahu na obsah politických rozhodnutí sa Kiska nepresadil ani voči parlamentu, ani voči vláde či Súdnej rade a napokon ani na Ústavnom súde. V kontraste s tým však ku koncu svojho funkčného obdobia stále zostáva najdôveryhodnejším politikom a osobou, s ktorou si veľká časť spoločnosti spája veľké politické očakávania. Po tejto galérii portrétov politických osobností nasleduje jedenásta kapitola, v ktorej autor pojednáva o dvoch obdobiach, keď bol post prezidenta neobsadený (šesť týždňov pred nástupom a šesťnásť mesiacov po odchode prezidenta Kováča z funkcie). Politicky aj právne najzaujímavejšou udalosťou tejto epizódy boli tzv. Mečiarove amnestie, ktoré sa podarilo zrušiť až prednedávnom.

Načo nám je teda prezident? Výber prezidenta je podľa Procházku projekciou našich archetypálnych očakávaní, ktoré si s touto funkciou spájame. Prezident by mal symbolizovať majestátnosť republiky, mal by sa zastat' všet-

kých občanov, no ostať pri tom na výslni a nešpiniť si ruky politikou spojenou s osobnými súbojmi, stranickým kšeftovaním a rétorickým kľučkovaním. Prezident má mať skrátka „*ku všetkým svojim občianskym dietkam rovnako blízko a od všetkých politických strán rovnako ďaleko*“.¹² Procházka toto pozorovanie opiera o skutočnosť, že každý z doterajších slovenských prezidentov stratil pomerne významnú časť svojej popularity skôr či neskôr po tom, ako sa zaplietol do boja s premiérom alebo premiérkou. V súvislosti s týmto javom rozdeľuje Procházka politické preferencie spoločnosti podľa línie okraj/jadro: „*tak ako okraje elektorátu – okraje v tom zmysle, že politiku podrobne sledujú a majú na ňu vyhranený názor – preferujú prezidentov, ktorí zastupujú ich videnie sveta, ich názorový pól, tak jeho početnejšie jadro – čiže tí, ktorí politikou nežijú, správy z nej prijímajú predžuté bulvárom a venujú jej nejakú ucelenejšiu úvahu len krátko pred voľbami – je spokojnejšie, keď sa prezident s níkym „neháda“, ale nanajvýš tak udeľuje otcovské výčitky a pokarhania a rozdáva symbolické tresty*“.¹³ Toto je však v istom zmysle nesplniteľné zadanie, pasca, pretože prezidentská povinnosť zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov skôr či neskôr povedie k účasti, ba aj k podnecovaniu politických konfliktov.

V porovnaní s *Rozhádzanou republikou* je *Kráľ Otec* dogmatickejšim dielom: je v ňom menej sociológie a viac právnej exegézy. Procházka vykladá články ústavy upravujúce prezidentské právomoci spôsobom, ktorým chce osloviť nielen čitateľov a čitateľky s právnickým vzdelaním, ale každého s autentickým záujmom o politické dianie v republike. Znalci ústavného práva preto pri niektorých častiach knihy zrýchlia tempo jej čítania. No v knihe si nájdú svoje aj oni; totiž v porovnaní s klasickými komentármi má Procházka nielen živší jazyk, ale aj odvážnejšiu predstavivosť, ktorá ho vedie k modelovaniu rôznych hypotetických scenárov, a teda aj k hľadaniu odpovedí na otázky, ktoré si ústavní právnici bežne nekladú.

¹⁰ Ibidem, s. 137.

¹¹ Ibidem, s. 147.

¹² Ibidem, s. 173.

¹³ Ibidem, s. 174.

V týchto momentoch prechádza kniha z dogmatického do kritického módu, ktorého hlavným motívom je nejasnosť a neúplnosť ústavného textu. Ústava sa predsa nepíše „*len na slnečné dni, keď sú všetci zajedno, ale aj na daždivé dni, keď chce každý aktér niečo iné*“, pretože „*keď má tá vo veciach chaos, má ho v nich aj krajina*“.¹⁴ Konkrétne vo vzťahu k prezidentovi je táto premisa o to dôležitejšia, o čo komplikovanejšou je parlamentná matematika, pretože „*čím vrtkavejšia je názorová zhoda v parlamente, tým väčší priestor dostáva hlava štátu na postup ponad rámec tejto zhody či popri nej*“.¹⁵ Ďalším výrazným pozitívom knihy je, pri Procházkovi už osvedčené, spojenie ústav-

---

¹⁴ Ibidem, s. 73.

¹⁵ Ibidem, s. 96.

ného práva s politikou. Niet základného štátoprávneho pojmu, ktorý by nevzišiel z politiky, ako vraví Jellinek.¹⁶ O to väčšmi to platí pri popise prezidentského úradu, ktorého právomoci sa uplatňujú, formujú, posilňujú či slabnú v realite politického zápasu. Výnimočný pohľad do politických reálií umožňuje Procházkovi komponovať odvážne syntetizujúce texty, v ktorých je ústava vykreslená nielen v rovine abstraktných funkcií a procedúr, ale aj ako reálna forma usporiadania spoločnosti, v ktorej pulzuje každodenný život, aby sa postupne premenil na dejiny.

Marek K á ě r *

---

¹⁶ Jellinek, J. Všeobecná státověda. Praha : J. Laichter, 1905, s. 674.

---

* Doc. Mgr. Marek K á ě r , PhD., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.